
NOTAT

Udenrigsministeriet
Juridisk Tjeneste

Til: Regeringens K-udvalg J.nr.:
CC: Bilag:
Fra: Udenrigsministeriet Dato: 13. maj 2008
Emne: Møde i K-udvalget den 14. maj 2008:
Beklædning m.v. ved domstolene i andre lande

Baggrund og resumé

Udenrigsministeriet har i opfølgning på beslutning truffet på K-udvalgets møde den 30. april 2008 i forbindelse med overvejelserne om en lovregulering af spørgsmålet om beklædningskrav ved domstolene indhentet oplysninger fra en række ambassader om retstilstanden/praksis vedrørende beklædning m.v. ved domstolene i andre lande.

Ambassaderne i henholdsvis Washington, London, Paris, Berlin, Bern, Haag, Bruxelles, Luxembourg, Wien, Dublin, Stockholm, Oslo, Helsingfors, Reykjavik, Ankara, Ottawa og New Delhi er blevet anmodet om at belyse bl.a., om der gælder særlige regler vedrørende beklædning for ansatte ved domstolene, om der i løbet af de seneste år været debat om påklædning ved domstolene, samt om der har været internationale reaktioner på et evt. ”tørklædeforbud” vedrørende ansatte ved domstolene i den senere tid.

På baggrund af de indhentede oplysninger kan der peges på følgende hovedtræk om retstilstanden/praksis vedrørende beklædning ved domstolene:

Retstilstanden/praksis vedr. beklædning m.v.

Retstilstanden/praksis er meget forskellig i de undersøgte lande. I størstedelen af landene er der enten lovregulering eller sædvane for beklædning ved domstolene. I de fleste lande er der således krav om, at dommere, advokater samt anklagemyndigheden, når disse optræder i retssalen, bærer kappe.

I Frankrig, Tyskland, Belgien, Luxembourg, Østrig, Schweiz og Tyrkiet er beklædning for ansatte ved domstolene reguleret gennem egentlig lovgivning. I andre lande bygger reguleringen ved domstolene på mange års sædvaneregler (UK, Irland og Indien) eller er fastsat af domstolene selv (Norge, Island og NL). Endelig er der lande, hvor beklædning slet ikke er reguleret i forhold til ansatte ved domstolene (USA, Sverige og Finland).

Beklædningskravet er generelt strammere i de højere retsinstanter. Indberetningerne viser også, lægdommers beklædning ikke er reguleret ved lov i de adspurgte lande. Der har dog været enkelte sager i Tyskland, hvor lægdommere i straffesager er blevet bortvist fra retssalen af retsformanden, fordi vedkommende har båret tørklæde, idet retsformanden i henhold til tysk retsplejeloggivning har tilladelse til at bortvise en lægdommer, såfremt der foreligger forhold, som kan så tvivl om dennes upartiskhed.

Regulering vedr. religiøse symboler

For så vidt angår spørgsmålet om, hvorvidt religiøse symboler m.v. må bæres ved domstolene, er der også variation mellem landene. I Tyskland og Nederlandene er der et forbud herimod. I Tyskland drejer det sig om forhold indeholdt i delstatslovgivning. I bl.a. Berlin og Hessen er indført en såkaldt neutralitetslovgivning, hvilket bl.a. indebærer, at der ikke må bæres ydre religiøse eller ideologiske symboler eller beklædningsstykker, der er egnede til at tilkendegive et bestemt tilhørsforhold i så henseende. I Nederlandene er reguleringen ikke sket ved et egentligt lovforbud, men ved en beslutning truffet blandt retspræsidenterne om, at dommere, anklagere og sekretærer ikke må bære religiøse symboler såsom turban, kors, kalot og tørklæde i retssalen.

I Frankrig er det ikke specifikt forbudt for dommere og anklagere at bære tørklæde e.l. Reguleringskodekset for dommers og anklageres påklædning opstiller dog en udtømmende fortegnelse over de dragtdele, der til sammen udgør dommers og anklageres embedsdragt. Det formodes således, at tørklæder som følge heraf ikke er tilladte. I Tyrkiet findes ikke et specifikt lovforbud mod at bære hovedtørklæde i offentlige institutioner, men det er utænkeligt, at dommere, anklagere eller forsvarsadvokaterne skulle kunne bruge tørklæde ved domstolene, eller at andre ansatte ved domstolene for den sags skyld skulle kunne gøre det. Desuden er der via beslutninger fra Forfatningsdomstolen blevet indfortolket et forbud mod at anvende tørklæder på uddannelsesinstitutioner og i offentlige institutioner, som sådan.

Udover ovennævnte lande er den generelle tendens i de adspurgte lande, at man ikke har et direkte forbud og i de fleste tilfælde er der slet ikke taget egentlig stilling til spørgsmålet (USA, Irland, Sverige, Finland, Island, Luxembourg, Belgien og Schweiz.). Der udvises således

fleksibilitet fra sag til sag, og holdningen vil oftest være op til den enkelte dommers skøn og konkrete vurderinger af de enkelte tilfælde.

I UK overvejes for indeværende at ændre beklædningskoden for dommere med henblik på bl.a. afskaffelse af paryk i civile sager og forslag om forenklede kapper. Baggrunden herfor er ikke håndtering af kulturel diversitet, men et spørgsmål om hvorvidt man skal holde fast i traditionen.

Debat om påklædning ved domstolene samt internationale reaktioner

Bortset fra Tyskland, Frankrig og Tyrkiet har der ikke i de adspurgte lande været nogen omfattende debat om spørgsmålet om påklædning ved domstolene i de seneste ti år. I bl.a. Nederlandene har der i forbindelse med indførelsen af et forbud mod religiøse symboler været nogen debat om emnet. Det er kendetegnende, at det er i Tyskland, hvor debatten om påklædning ved domstolene m.v. har været mest intenst i de senere år, at der er de mest detaljerede regler på området. For Frankrig og Tyrkiet har der været en del internationale reaktioner vedrørende "tørklædeforbuddet" i forhold til et forbud mod tørklæder ved offentlige institutioner.

Gennemgang af retstilstanden m.v. i andre lande

Belgien

Retstilstanden/praksis vedr. beklædning m.v.

Ansatte ved de belgiske domstole (advokater, dommere, anklagemyndighedens repræsentanter m.v.) skal ifølge lovgivningen påklædes "uldkjole med front-lukkesystem, vide ærmer, sort hovedbeklædning, slips (hals-klæde) svarende til dommerens, langt eller rundt hår (paryk)". Af praktiske årsager tolereres det, at advokater (og andre ansatte ved retten) kan undgå kjolen ved møde foran den "lille" underret (juge de paix) samt ved møde foran juridisk administrative kommissioner/komitéer.

Regulering vedr. religiøse symboler

Ingen.

Debat om påklædning ved domstolene samt internationale reaktioner

Der har de sidste ti år ikke været specifik debat om påklædning ved de belgiske domstole. Dog har der været især national (men også en beskedent international) reaktion på et eventuelt tørklædeforbud, dog aldrig i forbindelse med ansatte ved domstolene. De belgiske federale myndigheder (der er kompetente på det belgiske retsvæsens område) indtager klart en søgt neutral holdning til spørgsmålet om tørklæde-beklædning, og bevidst findes der ingen lovgivning på området. Opstår der uoverensstemmelser, er holdningen, at parterne skal søge en individuel, mindelig løsning.

Derimod har belgisk (og fransk) presse beskæftiget sig med situationer om evt. tørklædeforbud for personale, der arbejder ved kommunale/administrative institutioners åbne betjening for borgerne (kommunekontorer, skoler m.v.) eller for elever i visse skoler. I disse tilfælde kan en kommunal lovgivning omfattende et tørklædeforbud være gældende. En sådan kommunal lovgivning vil dog ingen indflydelse have for ansatte ved retten i den pågældende kommune, da det belgiske retsvæsen er et federalt anliggende.

Canada

Retstilstanden/praksis vedr. beklædning m.v.

Fælles for de fire niveauer i det canadiske retssystem er, at dommere, anklagemyndighed og advokater skal bære kapper under de retslige handlinger. Undtagelser kan forekomme, hvor den enkelte ansvarlige dommer kan beslutte, at mænd må bære jakkesæt, og kvinder lignende ”passende” påklædning.

Regulering vedr. religiøse symboler

Der findes ikke regulering vedr. religiøs hovedbeklædning, og det er på den baggrund op til de enkelte dommere at beslutte, om evt. hovedbeklædning ikke kan tillades. På retsområdet kan en dommer med argumentet om at sikre en fair og retfærdig rettergang under et vidneudsagn eks. kræve at se ansigtet på en afhørt, som evt. måtte bære en burka.

Debat om påklædning ved domstolene samt internationale reaktioner

Spørgsmålet om religiøs hovedbeklædning har ikke givet anledning til nævneværdig debat i Canada. En lignende sag inden for politiet gav en RCMP betjent ret til at bære turban som en del af uniformen.

Finland

Retstilstanden/praksis vedr. beklædning m.v.

Der er ingen regulering af beklædning m.v. for ansatte ved domstolene eller for anklagerne. Traditionelt bærer ansatte ved domstolene og anklagerne jakkesæt ("suit or jacket suit") under domsforhandlingerne. Der er ingen forskel mellem de forskellige retsinstanser.

Regulering vedr. religiøse symboler

Ingen.

Debat om påklædning ved domstolene samt internationale reaktioner

Emnet har ikke været genstand for debat i landet.

Frankrig

Retstilstanden/praksis vedr. beklædning m.v.

Historisk set går dommernes (galla)kåber tilbage til de franske kongers kroningsdragt i middelalderen, idet retfærdigheden traditionelt ansås for at udspringe direkte af kongens person. Der er således tale om en embedsdragt, der både er stærkt traditionsbunden og fastsat ved lov. Såvel dommere som anklagere (der i Frankrig også formelt er en del af dommerstanden) bærer sorte kåber med vide ærmer, hvid bladkrave, bælte og pelskantet skulderskærf (epitoga). Ved visse ceremonielle lejligheder anvendes i stedet tilsvarende rød gallakåbe med yderligere pelsværk. I uniformen indgår endvidere hvide handsker samt den såkaldte dommerhue (cylinderformet uden skygge, med udkravning for oven), der dog ikke længere anvendes under forhandlinger i retten, jf. bilag 2.

Embedsdragterne udviser indbyrdes afvigelser alt efter rettens instans, væsentligst farven på bæltet og galloneringen på dommerhuen, ligesom retspræsidenternes og generalprokurørernes gallakåber er betydelig mere imponante end de almindelige dommers og anklageres (mere pelsværk). Der ses visse afvigelser i brugen af pelsværk mellem retterne i Paris og resten af Frankrig. Ligesom i Danmark medvirker lægfolk ved visse franske kriminalsager, men de ovenstående regler omfatter kun retsvæsenets ansatte. Advokater procederer i sorte kåber med hvid bladkrave og skulderskærf. Også her er anvendelsen af pelsværk forskellig i og uden for Paris.

Regulering vedr. religiøse symboler

I Frankrig er det ikke specifikt forbudt for dommere og anklagere at bære tørklæde e.l. Reguleringskodekset for dommers og anklageres påklædning opstiller dog en udtømmende fortegnelse over de dragtdele, der til sammen udgør dommers og anklageres embedsdragt. Det formodes således, at tørklæder som følge heraf ikke er tilladte.

Brug af hovedtørklæder e.l. - i det omfang de ses som religiøse symboler – formodes desuden at være i modstrid med det såkaldte Charte de la laïcité dans les services publics udstedt af dav. premierminister Villepin d. 13. april 2007, der gør det til en tjenstlig fejl at skilte med religiøs overbevisning under udøvelsen af offentlig funktion.

Der er imidlertid ved lov i 2004 indført et forbud mod ”tydeligt iøjnefaldende” religiøse symboler i offentlige skoler. Loven forbyder skole- og gymnasieelever at bære religiøse symboler og beklædningsdele, der umiddelbart afspejler elevernes religiøse tilhørsforhold. Dvs. det islamiske tørklæde, den jødiske kalot og kristne kors af særlig stor størrelse forbydes i

offentlige skoler. Mens mere diskrete effekter som et lille kors, en Davidsstjerne eller Fatimas hånd er tilladte. Det fremgår af lovteksten, at skolernes interne reglementer foreskriver, at disciplinære tiltag i forhold til en elev skal ske efter forudgående dialog med den pågældende. Loven retter sig ikke mod private skoler og gymnasier.

Debat om påklædning ved domstolene samt internationale reaktioner

Der formodes ikke at have været debat i Frankrig vedr. påklædning ved domstolene i den seneste tid. Derimod var der en del debat i forbindelse med indførelsen af loven fra 2004 vedr. forbud mod religiøse symboler i offentlige skoler. Til trods for at det af regeringen blev fremhævet, at loven ikke var møntet mod nogen bestemt religion, blev loven i nogle kredse opfattet som et angreb mod franske muslimer, et indgreb i trosfriheden og som et tiltag, der vil virke polariserende ift. det muslimske samfund. En anke fra nogle muslimske kredse var, at det vil være en risiko for, at muslimske piger nu ville blive taget ud af de offentlige skoler. En stor del af de internationale protester blev af den franske regering håndteret gennem dialog og offensiv kommunikation. Kun få steder blev Frankrig truet med egentlige fatwaer og opfordringer om boykot.

Indien

Retstilstanden/praksis vedr. beklædning m.v.

Der er ikke fastsat lovregler for, hvorledes ansatte ved domstolene skal være påklædt i Indien. Sædvanen kræver dog, at alle dommere, anklagere samt forsvarere ved de almindelige domstole bærer en sort kappe med et hvidt klæde. Der er ikke fastsat krav til ansattes beklædning under kappen udover, at den skal være præsentabel. Anklagemyndigheden bærer sort kappe med hvidt klæde. Det indiske Advokatråd har selv fastsat en dress code for advokater, der stemmer overens med de sædvaneregler, der gælder for domstolenes ansatte, jf. bilag 3.

I alle instanser inden for de ordinære domstole bæres den sorte kappe med hvidt klæde. Advokaters påklædning stemmer overens med sædvanep praksis for domstolenes ansatte.

Regulering vedr. religiøse symboler

Der er ikke officielt problemer med religiøse symboler ved domstolene. Dommere, anklagere og sekretærer kan bære religiøse symboler såsom turban og tørklæde (samtalepartner kunne ikke erindre et konkret eksempel på tørklæde) i retssalen. Ifølge det oplyste skulle det heller ikke være et problem med et stort ”muslimsk” fuldskæg.

Debat om påklædning ved domstolene samt internationale reaktioner

Ingen.

Irland

Retstilstanden/praksis vedr. beklædning m.v.

Irlands retstradition bygger på *common law* eller sædvane. Dette gælder ikke kun selve retssystemet, men også i vid udstrækning tradition og praksis omkring domstolene herunder påklædning mv.

Regler og praksis for de fire retter Irland er forskellige. Alene for dommere gælder princippet om sorte kapper og paryk (*bobbed wig*). For dommere ved byretterne findes dog ikke noget krav om at de skal benytte paryk. For dommere ved landsretterne gælder at de skal bære sort kappe og paryk. For højesteret (begge instanser) gælder, at dommerne skal bære sort kappe og paryk – dette er dog ikke nedskrevet i noget regelsæt, men bygger på sædvane, jf. bilag 4. Til disse regelsæt gælder i øvrigt en række undtagelser, fx opfordres dommere ved byretterne i familiesager med børn til at undlade den sorte kappe og i øvrigt gennemføre procedurerne så uformelt som rimeligt.

Ifølge sædvane skal procederende advokater (barristers) bære sort kappe.

Det formelle krav blev imidlertid fjernet ved seneste revision af reglerne (code of conduct) om god skik og brug for procederende advokater. De procederende advokater gør dog fortsat deres brug af den sorte kappe og angiveligt gik advokatforeningen da også imod denne revision, idet de ønskede at fastholde symbolikken omkring advokatstandens særlige status.

Øvrige medarbejdergrupper ved domstolene benytter uniform eller almindelig civil påklædning.

Udover regelsættet vedrørende paryk findes ikke specifikke regler for hovedbeklædning endsige religiøse symboler. Adspurgt oplyser den irske domstolsstyrelse (Courts Service), at det forventes (igen sædvane), at dommere og andre myndighedspersoner ikke flager deres religion unødigt, men at man næppe ville gøre en sag ud af et diskret kors om halsen.

Regulering vedr. religiøse symboler

Ingen.

Debat om påklædning ved domstolene samt internationale reaktioner

På trods af stor indvandring i Irland de seneste år, er landet fortsat et kulturelt og etnisk homogent land dybt forankret i konservative katolske værdier. Selv de senere års kulturelle modernisering af landet har ikke medført en reel debat om hvordan andre religioner integreres, når og hvis de kommer i konflikt med den stedlige tradition. Med omkring 30.000 muslimer i

Irland - hovedsagligt første generation – synes holdningen at være, at eventuelle konfliktspørgsmål tages, når og hvis de opstår. Dette gælder også spørgsmålet om religiøs hovedbeklædning, som ind til videre ikke har været aktualiseret.

Island

Retstilstanden/praksis vedr. beklædning m.v.

Det følger af en meddelelse fra Domstolerådet (nr. 3/1999 2. Art.), at ”Embedsdommere skal altid være ikklædt kapper ved retssager. Der ønskes endvidere, at anklagere og forsvarere gør det samme.” Der er ingen forskrifter for andre grupper. I Codex Ethicus for advokater står der, at advokater skal vise domstolene respekt og hensynsfuldhed ved tale, skrift og fremkomme.

Advokater er oftest ikklædt kapper og altid ved procedurer og vidneafhøringer. Ved kortere retsmøder er advokaten ofte bare i sædvanlig påklædning, som bør være jakke og slips. I de senere år er det forekommet, at unge advokater ikke har været med slips, hvilket advokatforbundet misbilliger.

Regulering vedr. religiøse symboler

Ingen.

Debat om påklædning ved domstolene samt internationale reaktioner

Ingen.

Luxembourg

Retstilstanden/praksis vedr. beklædning m.v.

Reglerne for påklædning ved tjenesteudøvelse ved domstole i Luxembourg baserer sig på lov af 7. marts 1980 om Justitsvæsenets Organisering, jf. bilag 5. Advokaternes påklædning er bestemt gennem et internt retsreglement fra marts 2005. Det følger af disse regelsæt, at dommere og advokater som hovedregel bærer kapper. Der ses dog eksempler ved lavere instanser – specielt i familieretter og arbejdsretter - på, at kappekravet i praksis fraviges. De meget detaljerede regler om udformning af galoner, kraver, lommer etc. overholdes sjældent – hvis overhovedet. I princippet er der forskelle i beklædningen i de enkelte instanser og mellem anklagemyndighed og dommere, men der har udviklet sig en mere afslappet praksis, hvorefter en generel brug af kapper er hovedregelen – specielt ved de højere instanser.

Regulering vedr. religiøse symboler

Ingen

Debat om påklædning ved domstolene samt internationale reaktioner

Ingen.

Nederlandene

Retstilstanden/praksis vedr. beklædning m.v.

Ved alle instanser inden for de almindelige domstole bærer dommere, anklagere samt forsvarere en sort kappe med hvid bladkrave og en barret (fastsat ved beslutning truffet af retspræsidenterne). Der er ikke fastsat krav til ansattes beklædning under kappen.

Anklagemyndigheden bærer sort kappe med hvid bladkrave og er også omfattet af ovennævnte forbud mod religiøse symboler i retssalen.

I alle instanser inden for de ordinære domstole bæres den sorte kappe med hvid bladkrave. Ved underdistriktsretterne bæres nogle gange almindelig habit.

Regulering vedr. religiøse symboler

Blandt retspræsidenterne ved domstolene er der truffet beslutning om, at dommere, anklagere og sekretærer ikke må bære religiøse symboler såsom turban, kors, kalot og tørklæde i retssalen. Det er dog ikke forbudt ved lov. Uden for retssalen kan ansatte frit bære f.eks. tørklæde. Det er tilladt for forsvarsadvokater at bære eks. tørklæde i retssalen.

Debat om påklædning ved domstolene samt internationale reaktioner

Der har for år tilbage været debat om påklædningen ved domstolene, hvorefter beslutningen om forbud af religiøse symboler i retssalen for ansatte blev indført. Det er oplyst, at nogle få muslimske jurastuderende protesterede imod forbuddet. Det bemærkes i øvrigt, at NL ikke har haft noget, der ligner en ”tørklædedebat”. Til gengæld har der været en del diskussion om burkaen, der for få måneder siden førte til et forbud (regelsæt) mod at bære sådanne i offentlige rum. Det har ikke givet anledning til reaktioner.

Norge

Retstilstanden/praksis vedr. beklædning m.v.

Dommere, procesfuldmægtige, som er advokat, anklagere, forsvarere og protokolsekretærer skal ifølge forskrift af 23. juni 1995 nr. 577, jf. bilag 6 anvende retskapper under hovedforhandlinger og ankeforhandlinger i tingretter, lagmannsretter og Højesteret. Når forholdene tilsiger det, kan rettens formand i den enkelte sag i tingret og lagmannsret bestemme, at der ikke skal anvendes retskapper.

Det er Justitsdepartementet (siden 2002 Domstoladministrasjonen, jfr. ovenfor) som kan fastsætte nærmere regler om kappetyper. Der er ikke fastsat sådanne regler, men i praksis er retskapperne for de forskellige instanser af sort uldstof med vide ærmer og ankellang. Der foreligger i øvrigt hverken regler eller centralt fastsatte rutiner om påklædning for domstolenes ansatte. Men der gælder en generel forventning om, at sagsbehandlere og dommere, som har publikumskontakt, optræder på en høflig og værdig måde. Dette vil også have betydning for påklædningen. I retsmøder, hvor der ikke er kappepligt, indebærer dette, at dommere bør bære pænt antræk. Mandlige dommere bør bære slips. Sagsbehandlere, som har publikumskontakt, bør bære almindelige, pæne klæder.

Regulering vedr. religiøse symboler

Der er i Norge ikke noget forbud mod, at ansatte bærer tørklæde, turban eller lignende hovedbeklædning.

Debat om påklædning ved domstolene samt internationale reaktioner

Domstoladministrasjonen bekendt har der ikke i løbet af de sidste ti år været debat om påklædningen for ansatte i domstolene. Alene sager, hvor dommere har påtalt manglende slips hos advokater, har været omtalt i medierne. Justitsdepartementet og Riksadvokaten har over for ambassaden bekræftet, at spørgsmålet om retten til ved domstolene at bære tørklæde, turban eller lignende hovedbeklædning af religiøse eller kulturelle grunde ikke har været et tema i Norge.

Schweiz

Retstilstanden/praksis vedr. beklædning m.v.

Ved offentlige retsmøder gælder det for alle dommere, anklagere og forsvarere, at der bæres mørkt tøj (fastsat ved "reglement für das Bundesgericht", art. 48), jf. bilag 7. Hvorvidt der må bæres tørklæde, turban el. lign. af ansatte ved schweiziske domstole har ikke været aktuelt i Schweiz.

Da det føderalistiske system i Schweiz også gælder påklædningsforordningen ved domstole, findes der 26 forskellige regler hvad påklædning af domstolenes personale angår. Specielt i den franske del bæres der tit kapper med eller uden hovedbeklædning. I Landsretten i hovedstadens kanton, Bern skal dommere, anklagere og forsvarere være mørkt og pænt klædt på i retten. Læg- og handelsdommere skal dog ikke nødvendigvis optræde med mørkt tøj.

Regulering vedr. religiøse symboler

Ingen.

Debat om påklædning ved domstolene samt internationale reaktioner

Ingen.

Storbritannien

Retstilstanden/praksis vedr. beklædning m.v.

I England og Wales er dommers beklædning i kriminal-, civil-, og familieretlige instanser reguleret gennem flere hundrede års traditioner, som ikke er nedskrevet ét sted samlet. For eksempler på de britiske dommers beklædning inkl. paryk og kappe i de forskellige kriminal- og civilretlige instanser jf. bilag 8. Udover dommere bærer retsskrivere og advokater paryk og kappe, hvilket også er tilfældet for anklagemyndighedens advokater. Retsbetjente bærer kappe. Øvrigt personale bærer ikke paryk og/eller kappe.

Beklædningskoden for dommere er pt. under revision og forventningen er, at Lord Chief Justice (leder af Judiciary of England and Wales) vil fremlægge nye ændrede retningslinjer for dommers beklædning vedr. de ovennævnte instanser til efteråret 2008. Eksempler på ændringer kunne være afskaffelsen af paryk i civile sager og forslag om forenklede kapper. Drøftelsen af de nye retningslinjer finder primært sted i retskredse og vedrører, hvorvidt man skal holde fast i traditionen eller reformere dommers beklædning. Fokus er ikke på håndtering af kulturel diversitet og mulighed for at bære eksempelvis religiøs hovedbeklædning (turban, tørklæde osv.)

Udover de ovennævnte instanser kommer Overhusets "Law Lords" svarende til den danske højesteret. Overhusets juridiske medlemmer er højesteret for hele UK i civile sager og for England, Wales og Nordirland i kriminalretlige sager. Den retslige handling er her mere uformel end i de lavere instanser: Det juridiske personale bærer paryk og kappe, mens "the Law Lords" har jakkesæt på. Første kvindelige "Law Lord" blev udnævnt i 2004.

The Northern Ireland Court Service har oplyst, at man Nordirlands kriminalretlige og civilretlige retter, der bl.a. omfatter Court of Appeal, the High Court, County Courts, the Crown Court samt Magistrates Courts m.fl., søger at følge de regler vedr. beklædning, der gælder for England og Wales.

I Skotland findes ligeledes en række kriminalretlige og civilretlige retter, herunder Court of Session, High Court of Justiciary, Sheriff Courts og District Courts/Justice and Peace Courts. I disse forskellige instanser er bærer dommere, anklagemyndighed og advokater m.fl. ligeledes paryk og kappe.

Regulering vedr. religiøse symboler

Ifølge Judiciary of England and Wales er der mulighed for at tilpasse dommere m.fl.s beklædning til ønsker om at bære religiøs hovedbeklædning ("reasonable adjustments"), hvilket besluttes fra sag til sag. Konkret nævnes, at der har været tilfældet med eksempelvis dommere i Magistrate Courts, hvor man dog ikke bærer paryk og kåbe, men jakkesæt.

Judiciary for England and Wales har retningslinjer for vidners beklædning. Af hensyn til dommerens behov for at kunne se ansigtsudtryk og kropssprog kan en dommer således bede om, at f.eks. en burka tages af under vidneudsagnet. Dette kan eksempelvis ske bag afskærmning og alene foran en kvindelig dommer.

Ifølge The Scottish Court Service findes der ikke regulering af religiøs hovedbeklædning, og man er ikke bekendt med eksempler på, at dommere har udtrykt ønske om at bære religiøs hovedbeklædning under retshandlingen. I givet fald er det vurderingen, at formanden for hhv. Court of Session fsva. civilretlige sager og High Court of Judiciary fsva. kriminalretlige sager ville skulle tage stilling til et sådant ønske.

Endelig kan nævnes, at det er muligt at bære tørklæde eller turban som ansat i Londons Metropolitan Police Service, jf. bilag 9. Home Office opfordrer generelt politistyrkerne i England, Wales og Nordirland (de dækker ikke Skotland) til at være fleksible ift. til ønsker om at bære religiøs hovedbeklædning, når det er sikkerheds- og sundhedsmæssigt forsvarligt. Dette i lys af ønsket om at rekruttere til politistyrken fra alle samfundsgrupper. Hovedbeklædningen skal være proper og præsentabel og i øvrigt matche uniformen.

Debat om påklædning ved domstolene samt internationale reaktioner

Ingen oplysninger herom.

Sverige

Retstilstanden/praksis vedr. beklædning m.v.

Der findes ingen lovregler eller generelle skriftlige administrative regler om beklædning for ansatte ved domstolene eller for anklagemyndigheden i Sverige. Hverken i form af forbud eller påbud om f. eks. en kappe som for dommerne i den danske Højesteret. Praksis, der forvaltes af den enkelte ansvarlige dommer eller ledende dommer ved større domstole, er, at man går klædt på en passende neutral og samtidig i øvrigt passende måde i lyset af stillingen. Det indebærer i praksis, at svenske mandlige dommere går i jakkesæt og kvindelige dommere i tøj, der "svarer hertil", også i den svenske Højesteret.

Regulering vedr. religiøse symboler

Ingen.

Debat om påklædning ved domstolene samt internationale reaktioner

Der har ikke været nogen større offentlig debat i Sverige om emnet. Der har dog været enkeltsager, der har givet anledning til en kortere debat. F. eks. om det var muligt for Hells Angels rockere at bære rygmærkevest i en svensk retssal under en straffesag mod en af deres "brødre". Her lod dommeren de pågældende rockere blive siddende, da de ifølge det oplyste ikke forstyrrede retssagens forløb.

I en sag fra 2007 kritiserede den svenske Justitsombudsmand, at en dommer havde bortvist en muslim på tilhørerpladserne i en retssag, da han bar en turbanlignende beklædning. Det førte ikke til nogen større offentlig debat. Udtalelsen fra Justitsombudsmanden har under alle omstændigheder "kun" karakter af en rekommandation.

Tyrkiet

Retstilstanden/praksis vedr. beklædning m.v.

De specifikke regler vedrørende dommernes, anklagernes og forsvarsadvokaternes tøj er fastsat i en række cirkulærer. Der står ikke specifikt i disse regler, at det er forbudt at bære tørklæde, idet dette alene med henvisning til forfatningens bestemmelser om Tyrkiet som en sekulær stat anses som udelukket. Det er heller ikke forskel på reglerne i de forskellige retsinstanser i Tyrkiet.

Regulering vedr. religiøse symboler

Der findes ikke, i hverken tyrkisk lovgivning eller forfatningen, et specifikt forbud mod at anvende muslimsk hovedtørklæde på de tyrkiske uddannelsesinstitutioner eller i offentlige institutioner i øvrigt. Det er heller ikke et spørgsmål, som Atatürk specifikt har forholdt sig til eller søgt forbudt, som han forbød brugen af Fez. Der er imidlertid via beslutninger fra Forfatningsdomstolen blevet indfortolket et forbud mod at anvende tørklæder på uddannelsesinstitutioner og i offentlige institutioner, som sådan.

Det er endvidere utænkeligt i Tyrkiet, at dommere, anklagere eller forsvarsadvokaterne skulle kunne bruge tørklæde ved domstolene, eller at andre ansatte ved domstolene for den sags skyld skulle kunne gøre det. Det er slet ikke dér, diskussionen er i dag, idet den handler om servicemodtagere versus serviceudbydere.

Debat om påklædning ved domstolene samt internationale reaktioner

Spørgsmålet om retten til at bære tørklæde i Tyrkiet på særligt de højere læreanstalter, men også i offentlige institutioner er helt centralt i den indenrigspolitiske tyrkiske debat og et meget følsomt emne. Det er dog vigtigt at understrege, at diskussionen alene har drejet sig om de universitetsstuderendes ret til at bære tørklæde som servicemodtagere, mens stor set ingen, heller ikke i AKP, taler om en ophævelse af tørklædeforbuddet i de offentlige institutioner for serviceudbydere, herunder for lærerinder på universiteterne og slet ikke for de ansatte i retsvæsenet.

Fra begyndelse af 1980'erne (efter militærkuppet i 1980) blev det krævet, at de studerende skulle følge samme dress code som de offentligt ansatte, hvilket i første omgang handlede om at forhindre kvinder i at gå i f.eks. bukser eller miniskørter. Det blev imidlertid i praksis til et forbud mod tørklæder. Forfatningsdomstolen godkendte i 1990 en ny lov vedrørende

beklædning på universiteterne, hvor det af bemærkningerne fremgik eksplicit, at anvendelsen af tørklæder som religiøse symboler på universiteterne ikke var tilladt. I praksis blev forbuddet dog ikke overholdt i særlig høj grad frem til 1997, hvor militæret inter文enerede og brugte tørklædespørgsmålet som argument for at få lukket det islamiske Velfærdsparti. I forbindelse med Forfatningsdomstolens lukning af Velfærdspartiet i 1998 traf Forfatningsdomstolen også på eget initiativ beslutning om at forbyde hovedtørklæder på universiteterne.

Dette har ført til en diskussion, om hvorvidt det er rimeligt, at voksne universitetsstuderende, som er servicemodtagere, ikke kan bruge tørklæde på universiteterne. Regeringspartiet AKP gik i 2001 bl.a. til valg på, at man ønskede tørklædeforbuddet ophævet på universiteterne for de studerende. Det lykkedes ikke i første valgperiode men efter valget i juli 2007, hvor AKP fik 47% af stemmerne, har AKP sammen med det nationalistiske parti MHP, gjort det muligt at ophæve tørklædeforbuddet på universiteterne for de studerende med vedtagelsen af to forfatningsændringer.

Sagens følsomme karakter understreges imidlertid af, at forfatningsændringerne er blevet indklaget for Forfatningsdomstolen af oppositionspartiet CHP som forfatningsstridige, idet de går mod det grundlæggende princip om sekularisme i Tyrkiet. Der er også anlagt lukningssag mod regeringspartiet AKP ved forfatningsdomstolen, idet AKP anklages for at være anti-sekulær bl.a. som følge af tørklædediskussionen. Status for tørklædeforbuddet på de højere læreanstalter er dermed p.t. uklar.

EU udvidelseskommissær Olli Rehn sagde i forbindelse med et nyligt besøg i Tyrkiet, at Tyrkiet er det mest sekulære land i Europa bl.a. med henvisning til, at han ikke var bekymret over AKP's forslag om at ophæve tørklædeforbuddet for de universitetsstuderende.

Tyskland

Retstilstanden/praksis vedr. beklædning m.v.

Ved tyske domstole bæres ”Amtstracht” eller ”Juristenrobe” (dansk: embedsdragt eller juristkåbe). Dette gælder for næsten alle personalekategorier ved domstolene fra dommer og nedefter samt anklagemyndigheden og advokater med enkelte lokale undtagelser, f.eks. i civile sager.

Regelsættet for beklædning ved de tyske domstole er kompliceret og afspejler, at Tyskland er en forbundsstat omfattende 16 delstater med egne kompetencer. Generelt er det dog således, at beklædningsregler for dommere og andet personale ved domstolene samt anklagemyndigheden er fastlagt ved Anordnung (dvs. bekendtgørelse), mens tilsvarende for advokatstanden er fastlagt ved Berufsordnung (dvs. regler udarbejdet af standen selv). Bekendtgørelserne har hjemmel i den såkaldte ”Richtergesetz” (dvs. dommerlov). Der findes en dommerlov på forbundsniveau og i hver enkelt af de 16 delstater. Detaljeringsniveauet i reguleringen varierer også.

Historisk har der siden middelalderen været båret dragt ved de tyske domstole. Dragten har dels markeret juriststanden, men – hvad der i dag er vigtigere – er dragten også udtryk for, at alle aktører i processen optræder på lige fod og skal behandles lige; kun det talte ord gælder. Juristkåber findes i en lang række forskellige udformninger og farver (f.eks. sort, rød, blå og violet samt kombinationer heraf) alt afhængig af retsinstans og funktion. Hovedbeklædning anvendes kun ved få domstole på forbundsniveau. Den mest almindelige juristkåbe er en sort dragt med hvid halsbeklædning af preussisk oprindelse.

Regulering vedr. religiøse symboler

Forbundsjustitsministeriet oplyser, at det almindeligvis antages, at det følger modsætningsvis af de detaljerede beklædningsregler ved de tyske domstole, at religiøse symboler såsom tørklæder ikke må bæres. Ambassadens samtalepartner bekendt har sager vedrørende ”forkert” beklædning ved forbundsdomstolene primært vedrørt jurister, der er blevet bortvist pga. for afslappet/moderne påklædning m.v. Sagen vedrørende dommerfuldmægtigen fra Hessen med tørklædet, jf. nedenfor, kunne formentlig også have været løst ved en modsætnings slutning fra de generelle beklædningsregler uden henvisning til delstatens neutralitetslovgivning.

Der har dog i de senere år været enkelte tilfælde, hvor lægdommere i straffesager (såkaldte Schöffren) er blevet bortvist fra retssalen af retsformanden, fordi vedkommende har båret tørklæde. Der findes ingen beklædningsregler for lægdommere i straffesager. Retsformanden

har dog i henhold til tysk retsplejelovgivning tilladelse til at bortvise en lægdommer, såfremt der foreligger forhold som kan så tvivl om dennes upartiskhed. Denne upartiskhed er endvidere udtrykkeligt foreskrevet i den tyske dommerlov.

9 ud af Tysklands 16 delstater har indført lovgivning vedrørende brug af religiøse symboler. Delstaternes håndtering af tørklædeproblematikken varierer som beskrevet i det følgende. Berlin: I Berlin vedtog man primo 2005 den såkaldte "*Neutralitätsgesetz*" (dansk: neutralitetslov), jf. bilag 10. Her slås det fast, at Berlin på den ene side bekender sig til religionsfrihed, men at der samtidig findes områder af offentlig tjeneste, hvor neutralitet er særligt betydningsfuld. Det betyder, at tjenestemænd indenfor retspleje, straffuldbyrdelse og politiet samt skolelærere (religionslærere undtaget) ikke må bære ydre religiøse eller ideologiske symboler eller beklædningsstykker, der er egnede til at tilkendegive et bestemt tilhørsforhold i så henseende. I offentlige børne-institutioner er de ansatte i henhold til neutralitetsloven forpligtet til at forholde sig neutrale, men må i princippet bære religiøse eller ideologiske symboler, så længe ingen forældre klager over dette. I tilfælde af klage skal spørgsmålet tages op til diskussion i pågældende institution. I henhold til praksis er smykker såsom små kors undtaget fra lovens anvendelsesområde.

Hessen: I Hessen vedtog man i oktober 2004 den såkaldte "*Gesetz zur Sicherung der staatlichen Neutralität*" (dansk: Lov til sikring af statslig neutralitet⁶), jf. bilag 11, hvorefter tjenestemænd og lærere pålægges at forholde sig politisk, ideologisk og religiøst neutralt i tjenesten. Det fastslås udtrykkeligt, at beklædningsstykker, symboler og lignende som er objektivt egnede til at udøve indflydelse på tilliden til neutraliteten i embedsudøvelsen m.v. ikke må bæres. I forlængelse heraf tilføjes dog (modsat hvad der er tilfældet for Berlin), at Hessens kristne-vesterbandske traditioner skal tages i betragtning på passende vis.

Neutralitetsloven blev prøvet ved Hessens øverste domstol Staatsgerichtshof med dom af 10. december 2007, hvor man med dommerstemmerne 6 mod 5 kom frem til, at den ikke stred mod grundrettighederne i den hessiske delstatsforfatning.

Det bemærkes, at det hessiske Justitsministerium medio 2007 bl.a. med henvisning til neutralitetsloven kom frem til, at en konkret Rechtsreferendarin (på dansk nærmest: dommerfuldmægtig) ikke iført tørklæde kunne få lov til at virke ved domstolene i Hessen, jf. bilag 12.

I delstaterne Baden-Württemberg, Bayern, Bremen, Niedersachsen, Nordrhein-Westfalen, Saarland og Thüringen findes et eksplicit forbud i delstatens skolelovgivning mod, at lærere bærer ydre religiøse symboler, dog således, at beklædning begrundet i kristne uddannelses- og

kulturværdier er undtaget. Forbuddene er alle indført i opfølgning på Forbundsforfatningsdomstolens dom fra 2003. Det betyder, at der i disse delstater i praksis gælder et forbud mod muslimsk, men ikke kristen hovedbeklædning (der bæres af f.eks. undervisende nonner). Lovgivningen har været genstand for retssager i flere af delstaterne, men er i alle tilfælde blevet opretholdt som ikke-stridende mod grundrettighederne.

I Tysklands resterende 7 delstater (Brandenburg, Hamburg, Mecklenburg-Vorpommern, Rheinland-Pfalz, Sachsen, Sachsen-Anhalt og Schleswig-Holstein) findes ingen regler om forbud mod religiøse symboler, omend spørgsmålet også der har været genstand for politisk debat.

Debat om påklædning ved domstolene samt internationale reaktioner

Der har løbende i de seneste 10 år været en offentlig debat om anvendelse religiøse symboler, herunder tørklæder, i Tyskland. Debatten har primært fokuseret på spørgsmålet om, hvorvidt lærere på skoler skal have lov til at bære tørklæde, men også andre – primært offentligt ansatte – faggrupper har været involveret.

Baggrunden for debattens opståen var en klage fra en nyuddannet muslimsk lærer, der i 1999 blev nægtet ansættelse på en skole, fordi hun insisterede på at bære tørklæde. Forbundsforfatningsdomstolen slog i den forbindelse ved en dom i sagen fra 2003 fast, at et sådant indgreb i en persons grundrettigheder i henhold til den tyske forfatning ikke kunne ske uden ved delstatslov (skoleforhold er overvejende delstatskompetence i Tyskland). En udløber af sagen var derfor, at Forbundsforfatningsdomstolen på den baggrund opfordrede delstaterne til at udvikle egne love på området.

USA

Retstilstanden/praksis vedr. beklædning m.v.

Der findes ikke lovgivning om påklædningskrav i USA. Således forholder the Federal Code of Judicial Ethics sig slet ikke til spørgsmålet. Der eksisterer derimod nogle generelle retningslinjer for dommere og advokaters optræden i forbindelse med udøvelsen af deres hverv. Inden for disse retningslinjer har den enkelte domstol eller dommer en bred margin for udøvelsen af et individuelt skøn. Ordensreglementer (herunder eksempelvis påklædning) gældende for de ved domstolene ansatte personer udstedes af den ansvarlige myndighed selv, jf. bilag 13.

I praksis gælder det generelle princip, at dommere, andre ved domstolene ansatte personer, personer ved anklagemyndigheden, forsvarere og andre advokater der møder ved domstolene, skal have en ”professionel” fremtoning. Dommere vil typisk—og dommere ved de øverste føderale domstole (*Supreme Court* og *Appellate Courts*) gør det så vidt vides altid—bære sorte (og i nogle tilfælde pastelfarvede) rober, der i nogle tilfælde vil være besmykket på forskellig vis og som dækker deres egentlige påklædning.

At have en ”professionel” fremtoning betyder som adgangspunkt for mænd, at man bærer jakkesæt, skjorte og slips eller dress pants, jakke, skjorte og slips. Kvinder forventes tilsvarende at være konservativt klædt; ved nogle domstole er det et krav, at kvinder bærer nederdel. Den øverste føderale anklager (*Solicitor General*) følger af historisk årsager altid en særlig dress code, når han/hun møder foran den amerikanske Højesteret.

Regulering vedr. religiøse symboler

I forhold til religiøst inspireret eller påbudt påklædning gælder det generelle princip, at det er tilladt, så længe det ikke er ”dominerende” eller på anden måde kan virke forstyrrende i forhold til den enkeltes fremtoning og/eller vedkommendes ærinde for domstolen. Afgørelsen af, hvornår en beklædningsgenstand er dominerende eller forstyrrende, beror på et individuelt skøn hos den enkelte dommer.

Debat om påklædning ved domstolene samt internationale reaktioner

Ambassaden er ikke bekendt med, at der i USA skulle have været en sådan debat, men det kan ikke afvises, at spørgsmålet har været rejst lokalt. Debatten i Europa om tørklædeforbud dækkes løbende af de amerikanske medier. Ambassaden er ikke bekendt med, at spørgsmålet om anvendelse af tørklæder ved domstolene har været genstand for særlig interesse.

Østrig

Retstilstanden/praksis vedr. beklædning m.v.

Der gælder for alle de østrigske dommere en embedspåklædningsforordning, jf. bilag 14. Efter forordningen bærer dommerne kapper i retten (og under den - i princippet - habit med hvid skjorte og sort slips, sorte sokker og sorte sko). Til kappen hører en hovedbeklædning, som bæres ved edsafleggelse og (i princippet) ved domsafsigelse. Mange dommere vælger at undlade at bruge kappen, når der forhandles fx familieretslige sager, og det angives, at forordningen nok ikke håndhæves strengt efter ordlyden. Forskellene i kapperne i de forskellige retsinstanser/lønrammer vedrører alene detaljer ved kappens udformning.

For andre personalegrupper ved domstolene gælder ikke specielle forskrifter, i sjældne tilfælde er dog ekstrem ukontormæssig påklædning som cykelbukser og lign. blevet påtalt.

Forordningen er udstedt af justitsministeriet med hjemmel i dommertjenestemandsløven. For anklagere gælder en i loven om anklagemyndigheden tilsvarende fastsat bestemmelse om kappe/baret, jf. bilag 15.

Regulering vedr. religiøse symboler

Ingen.

Debat om påklædning ved domstolene samt internationale reaktioner

Ingen.